

STANISŁAW STACHOWIAK

CHARAKTER PRAWNY, TERMIN I WYMOGI FORMALNE SPRZECIWIU OD WYROKU ZAOCZNEGO W POLSKIM PROCESIE KARNYM

I

Czynności stron (a w pewnych przypadkach i innych uczestników postępowania), zmierzające do zmiany lub uchylenia orzeczenia wydanego w postępowaniu karnym, mogą być różne. Generalnie te wszystkie czynności określa się mianem „środków zaskarżenia”. Wśród środków zaskarżenia odrębną grupę stanowią środki odwoławcze, do których k.p.k. zalicza: zażalenie, rewizję i rewizję nadzwyczajną. Istotną cechą środków odwoławczych, wyróżniającą te środki od pozostałych środków zaskarżenia jest ich dewolutywność, a więc przesunięcie sprawy pod rozpoznanie wyższej instancji. Nieraz ta dewolutywność może być uzależniona od decyzji organu, do którego wnosi się środek odwoławczy. Tak właśnie jest w przypadku wniesienia zażalenia, które nie jest pozbawione cechy dewolutywności, albowiem w razie nie przychylenia się instancji a quo do zażalenia, sprawa przechodzi pod rozpoznanie wyższej instancji¹. Pamiętać trzeba tutaj jeszcze o przepisie art. 355 § 2 k.p.k., który przewiduje możliwość wniesienia zażalenia bezpośrednio do organu powołanego do rozpoznania zażalenia (do instancji odwoławczej). W przypadku więc kiedy zażalenie zostanie wniesione bezpośrednio do instancji odwoławczej odpadnie możliwość zmiany zaskarżonego orzeczenia przez organ, który je wydał. W nauce procesu określa się zażalenie jako środek odwoławczy o charakterze względnie dewolutywnym².

Środki zaskarżenia, nie będące środkami odwoławczymi cechy dewolutywności nie posiadają. Do takich środków m. in. należą: odwołanie się od orzeczenia wymierzającego grzywnę za niestawiennictwo świadka (art. 105 § 3 k.p.k), wniosek o przywrócenie terminu zawitego, jeżeli przywrócenie terminu pozostaje w związku z koniecznością uchylenia

¹ J. Haber, *Instytucja zażalenia w procesie karnym*, NP 1957, nr 4, s. 13 i podana tamże literatura.

² J. Haber, op. cit.; R. Hippel, *Der deutsche Strafprozess*, Marburg 1941, s. 559 oraz 605; S. Kalinowski, *Postępowanie karne — zarys części szczególnej*, Warszawa 1964, s. 221.

wyroku (art. 213, 500 § 4 k.p.k.), sprzeciw przeciwko nakazowi karnemu (art. 38 przepisów wprowadzających k.p.k.), sprzeciw przeciwko wyrokowi zaocznemu (art. 349 k.p.k.)³.

Sprzeciw od wyroku zaocznego określić więc należy jako środek zaskarżenia, nie powodujący przesunięcia sprawy pod rozpoznanie instancji wyższej (brak cechy dewolutywności), a więc nie będący środkiem odwoławczym.

Również nauka procesu cywilnego stoi na stanowisku, że sprzeciw przeciwko wyrokowi zaocznemu nie jest środkiem odwoławczym⁴. Dla wyjaśnienia należy podać, że w nauce procesu cywilnego spotkać można podział środków odwoławczych na: a) środki odwoławcze sensu largo — wszelkie sposoby zmierzające* do uzyskania uchylenia lub zmiany orzeczenia sądowego; b) środki odwoławcze sensu stricto — środki zmierzające do zmiany lub uchylenia orzeczenia sądowego poprzez wywołanie orzeczenia sądu wyższej instancji⁵. Przyjmując oczywiście taki podział, należy określić sprzeciw przeciwko wyrokowi zaocznemu jako środek odwoławczy sensu largo. Wydaje się jednak, że podziałem bardziej przejrzystym i przydatnym jest podział na: środki zaskarżenia i środki odwoławcze.

Wracając na grunt procesu karnego, uznać należy za słuszne stanowisko M. Cieślaka⁶, ażeby wśród środków zaskarżenia wyodrębnić osobną grupę „sprzeciwów”: od wyroku zaocznego i od nakazu karnego oraz wnioszek z art. 105 § 3 k.p.k., albowiem te środki zaskarżenia mają pewne cechy wspólne, a jednocześnie odrębne od pozostałych środków zaskarżenia.

Nauka francuska określa sprzeciw jako drogę rekursu,* stosowaną wobec wyroków zaocznych⁷. Pojęcie „rekurs” pochodzi od łacińskiego

³ S. Kalinowski, *Rewizja nadzwyczajna w polskim, procesie karnym*, Warszawa 1954, s. 98; tegoż autora *Postępowanie karne ... op. cit.*, s. 220 oraz *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 1961, s. 372, M. Cieślak, *Recenzja pracy S. Kalinowskiego: Przebieg procesu karnego*, PIP 1959, nr 2, s. 317; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Kraków 1933, s. 681; S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym* (przebieg procesu i postępowanie wykonawcze), Warszawa 1948, s. 100 i 101.

⁴ E. Wengerek, *Postępowanie zaoczne w polskim procesie cywilnym*, PiP 1952, nr 8—9, s. 291; Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Poznań 1939, s. 463.

⁵ J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne — część ogólna*, Warszawa 1958, s. 414 i 415; W. Kufel, *Podstawy odwołania arbitrażowego*, Warszawa 1962, s. 18.

⁶ M. Cieślak, *Recenzja pracy S. Kalinowskiego*, op. cit., s. 318.

⁷ P. Bouzat, *Traité théorique et pratique de droit pénal*, Paryż 1951, s. 897; H. Donnedieu de Vabres, *Traité de droit criminel et de législation pénale comparée*, Paryż 1947, s. 540; G. Stefani, G. Levasseur, *Procédure pénale*, Paryż 1962, s. 270, 726 i 731.

słowa *recursus*, które oznacza powrót, cofnięcie się⁸. Sprzeciw od wyroku zaocznego jest rzeczywiście drogą cofnięcia (*retraction*), gdyż sprawa on, że sprawa powraca do tej instancji, która sądziła oskarżonego pod jego nieobecność, pod warunkiem oczywiście, iż zgodnie z art. 351 k.p.k. oskarżony lub jego obrońca stawi się na rozprawę w terminie ponownym. Podkreślić w tym miejscu należy, że np. rewizja jako środek odwoławczy, tylko w pewnych przypadkach będzie drogą cofnięcia, a mianowicie wtedy, kiedy instancja rewizyjna uchyli wyrok sądu I instancji i sprawę przekaże do ponownego rozpoznania. Określając sprzeciw od wyroku zaocznego podkreśla się w literaturze procesu karnego jego podobieństwo z wnioskiem o przywrócenie uchybionego terminu zawitego (*restitutio in integrum* — przywrócenie do stanu poprzedniego)⁹. S. Glaser¹⁰ podkreśla, że sprzeciw daje oskarżonemu możliwość uzyskania przywrócenia postępowania do pierwotnego stanu, jest to prośba o przywrócenie zaniechanego terminu i uchylenie skutków tego zaniechania, w postaci wydania przez sąd wyroku zaocznego.

K.p.k. NRD z dnia 2 X 1952 r. (*Strafprozessordnung*) w § 196 przewiduje usunięcie skutków uchybionego terminu (*Beseitigung der Folgen einer Terminversäumnung*), stanowiąc, że w przypadku kiedy rozprawa odbyła się bez oskarżonego, może on zaproponować ponowienie rozprawy, jeżeli zachodzą okoliczności przewidziane w § 37, który to przepis określa warunki uwolnienia strony od niekorzystnych następstw zaniechania terminu. Tak więc k.p.k. NRD w sposób wyraźny przyrównuje zaskarżenie wyroku wydanego pod nieobecność oskarżonego z wnioskiem o przywrócenie uchybionego terminu.

Również k.p.k. NRF § 235 ust. 1 stanowi, że w przypadku kiedy rozprawa odbyła się bez obecności oskarżonego, może on wnieść o przywrócenie poprzedniego stanu, pod warunkami takimi, jak przy wniosku o przywrócenie zaniechanego terminu¹¹.

Sprzeciw od wyroku zaocznego nie jest środkiem zaskarżenia, który zwraca się przeciwko treści (merytorycznej słuszności) wyroku zaocznego. Dochodzimy tutaj do określenia drugiej (poza brakiem cechy dewolutywności — co jest charakterystyczne dla wszystkich środków zaskarżenia, nie będących środkami odwoławczymi) istotnej różnicy między środkiem zaskarżenia w postaci sprzeciwu przeciwko wyrokowi zaocz-

⁸ Por. Słownik wyrazów obcych, Warszawa 1961, s. 571 oraz Słownik Łacińsko-polski opracowany przez K. Kumanieckiego, Warszawa 1957, s. 423,

⁹ S. Glaser, *Zarys polskiego procesu karnego*, Warszawa 1929, s. 290; E. Krzymuski, *Wykład procesu karnego austriackiego*, Kraków 1891, s. 455 oraz tegoż autora *Wykład procesu karnego*, Kraków 1922, s. 236; J. Rodkowski, *Postępowanie karne*, Lwów 1930, s. 113.

¹⁰ S. Glaser, op. cit., s. 290.

¹¹ R. Hippel, op. cit., s. 520; E. Löwe, *Die Strafprozessordnung für das Deutsche Reich*, Berlin 1913, s. 662.

nemu a środkami odwoławczymi. Otóż środki odwoławcze (zażalenie, rewizja, rewizja nadzwyczajna) zwrócone są przeciwko treści orzeczenia. Środki odwoławcze muszą być oparte na podstawach określonych w k.p.k. i zawierać sformułowanie zarzutów przeciwko zapadłemu orzeczeniu. Sprzeciw od wyroku zaocznego oczywiście również ma na celu uchylenie (unicestwienie) wyroku zaocznego, wynika to zresztą z jego istoty, jako środka zaskarżenia, ale zmierza do uchylenia orzeczenia inną drogą. W sprzeciwie oskarżony wcale nie musi kwestionować słuszności wydanego wyroku zaocznego, musi jednak zgodnie z art. 349 k.p.k. usprawiedliwić swoje niestawiennictwo oraz uzasadnić, dlaczego nie mógł o przyczynie niestawiennictwa zawiadomić sądu przed wydaniem wyroku. Zasadność tych dwu okoliczności doprowadzić może w konsekwencji do utraty mocy prawnej wyroku zaocznego, pod warunkiem oczywiście, że oskarżony lub jego obrońca stawia się na rozprawę w terminie ponownym (art. 351 k.p.k.).

Moc prawna wyroku zaocznego, w przypadku wniesienia sprzeciwu, uzależniona jest więc od: 1) uznania przez sąd niestawiennictwa oskarżonego i niezawiadomienia sądu o przyczynie niestawiennictwa za usprawiedliwione bądź za nieusprawiedliwione; 2) stawiennictwa oskarżonego lub jego obrońcy na rozprawę w terminie ponownym. W przypadku zatem kiedy sąd uzna niestawiennictwo oskarżonego i niezawiadomienie sądu o przyczynie niestawiennictwa za usprawiedliwione, a oskarżony lub jego obrońca stawia się na rozprawę w terminie ponownym, wyrok zaoczny traci moc, mimo że oskarżony w sprzeciwie nie kwestionował jego zasadności.

Reasumując stwierdzić należy, że sprzeciw od wyroku zaocznego jest środkiem zaskarżenia rozpoznawanym przez sąd, który wydał wyrok zaoczny, a więc pozbawionym cechy dewolutywności, nie jest on więc środkiem odwoławczym. Ponadto sprzeciw od wyroku zaocznego, odmiennie aniżeli środki odwoławcze opiera się nie na zarzutach przeciwko merytorycznej słuszności orzeczenia, ale na okolicznościach faktycznych, podobnych jak we wniosku o przywrócenie uchybionego terminu zawitego. W końcu wreszcie podkreślić należy to, że uznanie przez sąd sprzeciwu za zasadny, pod warunkiem stawiennictwa oskarżonego lub jego obrońcy na rozprawę w ponownym terminie, powoduje zawsze retrakcję (cofnięcie) postępowania sądowego i przeprowadzenie ponownej rozprawy oraz oczywiście pozbawienie mocy prawnej wyroku zaocznego.

II

Zgodnie z art. 208 § 1 k.p.k. termin do wniesienia sprzeciwu od wyroku zaocznego wynosi siedem dni i jak na to wyraźnie wskazuje ustawa jest on zawity. Art. 210 k.p.k. określa początek biegu tego ter-

minu, przyjmując, że rozpoczyna on się od dnia doręczenia odpisu sentencji wyroku zaocznego. Obecnie zgodnie z brzmieniem art. 348 k.p.k. doręcza się oskarżonemu jedynie odpis sentencji wyroku zaocznego bez uzasadnienia. Pierwotnie k.p.k. w brzmieniu z roku 1928 przewidywał w art. 380 obowiązek sądu sporządzania w terminie 3 dni pisemnego uzasadnienia wyroku zaocznego a następnie przesłania odpisu sentencji wyroku wraz z uzasadnieniem oskarżonemu. Komisja Kodyfikacyjna¹² uzasadniała potrzebę wprowadzenia przepisu przewidującego przesyłanie oskarżonemu odpisu sentencji wyroku zaocznego wraz z uzasadnieniem tym, że skoro oskarżony nie był obecny na rozprawie, a tym samym nie miał możliwości wysłuchania ustnego uzasadnienia wyroku, należy tą drogą dać mu możność zapoznania się z motywami wyroku.

Od samego początku k.p.k. przewidywał możliwość zaskarżenia wyroku zaocznego zarówno poprzez wniesienie apelacji, jak i sprzeciwu (art. 381 w brzmieniu k.p.k. z roku 1928). Ponieważ przesyłano oskarżonemu odpis wyroku wraz z uzasadnieniem, ustawa nie przewidywała wówczas uprzedniego zapowiedzenia przez oskarżonego wniesienia środka odwoławczego, co było normalnie, tzn. w sytuacji kiedy oskarżony uczestniczył w rozprawie, wymagane. Na tle ówczesnego art. 380 k.p.k. wyłonił się problem, czy doręczenie oskarżonemu odpisu samej sentencji wyroku zaocznego bez uzasadnienia, rozpoczyna bieg terminu do wniesienia sprzeciwu i apelacji. Nauka procesu karnego odpowiedziała na to pytanie negatywnie¹³, przyjmując, że doręczenie oskarżonemu samej sentencji wyroku zaocznego nie rozpoczyna biegu terminu do zaskarżenia tegoż wyroku. Rozstrzygnięcie to uznać należy za słuszne.

Zaznaczyć w tym miejscu należy, że w okresie przedwojennym, zgodnie z ówczesnym art. 381 § 2 k.p.k., w przypadku odrzucenia sprzeciwu, termin do wniesienia apelacji liczył się od daty zawiadomienia o odrzuceniu sprzeciwu.

Sporo wątpliwości interpretacyjnych nastroczał w okresie przedwojennym przepis § 2 art. 447 k.p.k., dotyczący postępowania przed sądem grodzkim. Przepis ten przewidywał, że oskarżony ze sprzeciwem od wyroku zaocznego może na wypadek jego odrzucenia połączyć apelację. Rozbieżności¹⁴ dotyczyły tutaj problemu, czy oskarżony apelację od wyroku zaocznego wydanego przez sąd grodzki musi wnieść łącznie ze

¹² Projekt Ustawy Postępowania Karnego przyjęty przez Komisję Kodyfikacyjną w dniu 26 IV 1926 r. z uzasadnieniem i tablicą porównawczą, Warszawa—Lwów 1926—1927, t. II, s. 502; por. również A. Mogilnicki, E. S. Rappaport, *Kodeks postępowania karnego, Cz. II, Motywy ustawodawcze*, Warszawa 1929, s. 478.

¹³ A. Mogilnicki, *Kodeks postępowania karnego-komentarz*, Kraków 1933, s. 727.

¹⁴ Z. Gross, *Apelacja od wyroku zaocznego w sadzie grodzkim według k.p.k.*, Przegląd Sądowy nr 7, 1931; L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu Postępowania Karnego*, Kraków 1929, s. 303; S. Zubrzycki, *Postępowanie karne w sądach grodzkich*, Lwów 1936, s. 14; S. Bauman, *Wykład procedury karnej w zarysie*, Lwów

sprzeciwem, czy też obowiązuje tutaj przepis art. 381 § 2 k.p.k., przewidujący (jak o tym była mowa wyżej), że termin do wniesienia apelacji w przypadku odrzucenia sprzeciwu liczy się od daty zawiadomienia o odrzuceniu.

Wątpliwości te straciły swą aktualność w świetle obecnego brzmienia art. 349 § 2 k.p.k., który stanowi wyraźnie: „wybór jednego ze środków obrony powoduje utratę drugiego, chyba że oskarżony połączy ze sprzeciwem, na wypadek jego odrzucenia „rewizję”. Na tle tego przepisu wyłoniły się jednak wątpliwości innego rodzaju. Powstał mianowicie problem, czy złożenie wraz ze sprzeciwem od wyroku zaocznego samego tylko wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku nie powoduje w wypadku odrzucenia sprzeciwu utraty przez oskarżonego prawa do założenia rewizji w przepisany terminie. Rozważając ten problem K. Buchała¹⁵ stanął na stanowisku, że dołączenie do sprzeciwu od wyroku zaocznego wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku na piśmie oznacza spełnienie ustawowego wymogu połączenia rewizji ze sprzeciwem na wypadek jego odrzucenia. Jednocześnie postuluje on, ażeby w przyszłości wprowadzić do k.p.k. przepis nakazujący sporządzanie uzasadnienia wyroku zaocznego na piśmie bez wniosku oskarżonego i doręczenia wyroku już wraz z pisemnym uzasadnieniem. Stanowisko zajęte przez K. Buchałę co do połączenia sprzeciwu z wnioskiem o uzasadnienie wyroku nie jest w literaturze procesu karnego odosobnione¹⁶, identyczne stanowisko zajął w tej kwestii również S.N.¹⁷ Spotkać jednak można w literaturze stanowisko odmienne¹⁸, a mianowicie, że z treści art. 349 § 2 k.p.k. wynika, iż ze sprzeciwem można połączyć jedynie wywód rewizji, a nie żądanie uzasadnienia wyroku na piśmie.

Osobiście wydaje mi się, że to drugie stanowisko uznać należy za niesłuszne. Rzeczą oczywistą jest, że nic nie stoi na przeszkodzie temu, ażeby oskarżony wniósł jednocześnie sprzeciw od wyroku zaocznego i rewizję. Zważywszy jednak, że oskarżony nie miał możliwości zapoznania się chociażby z ustnym przedstawieniem najważniejszych motywów wyroku zaocznego, należy uznać połączenie sprzeciwu z wnios-

1935, s. 119; Orzeczenie całej Izby drugiej (karnej) SN z 118 X 1930, sygn. II 4 K. 384/30-zam. OSP, poz. 43/1931 i tamże glosa krytykująca to orzeczenie S. Śliwińskiego.

¹⁵ K. Buchała, *Problemy wyroku zaocznego*, NP 1961, nr 3, s. 342.

¹⁶ L. Hochberg, A. Murzynowski, L. Schaff, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1959, s. 228; Z. Adaszewski, W. Celiński, *Czynności sądowe w sprawach karnych (Wzory i komentarz)*, Warszawa 1961, s. 175; M. Tołkan, *Połączenie sprzeciwu z rewizją od wyroku zaocznego*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości nr 11, 1960, s. 55.

¹⁷ Uchwała z 5 X 1961 r. (VI KO 49/61), zam. PIP 1962, nr 1, s. 179.

¹⁸ J. Tylman, J. Waszczyński, *O niektórych wątpliwościach powstałych na tle ostatniej nowelizacji k.p.k.*, NP 1958, nr 10, s. 31; K. Bieńkowski, W. Sieroszewski, *Wzory pism procesowych w sprawach karnych*, Warszawa 1961, s. 134.

kiem o sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku zaocznego za dopuszczalne w świetle art. 349 § 2 k.p.k. Przyjęcie innego rozwiązania jak to słusznie podkreśla M. Tołkan¹⁹, pogorszyłoby znacznie sytuację procesową oskarżonego, a rewizja sporządzona przez oskarżonego nie dysponującego uzasadnieniem wyroku przypominałaby „walkę z wiatrakami”.

Reasumując stwierdzić należy, że zaskarżając wyrok zaoczny oskarżony ma następujące możliwości:

1. Wniesienia w terminie 7 dni od doręczenia mu odpisu sentencji wyroku zaocznego samodzielnego sprzeciwu;

2. Wniesienia w terminie 7 dni od doręczenia odpisu sentencji samodzielnej rewizji. W tym przypadku sąd zobowiązany jest sporządzić uzasadnienie wyroku zaocznego i przesłać odpis tegoż uzasadnienia oskarżonemu. Oskarżony po otrzymaniu odpisu pisemnego uzasadnienia wyroku może w terminie 14 dni złożyć uzupełniający wywód rewizji;

3. Wniesienia w terminie 7 dni wniosku o sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku, a następnie po otrzymaniu odpisu uzasadnienia, wniesienia w terminie 14 dni rewizji od wyroku zaocznego;

4. Wniesienia w terminie 7 dni od doręczenia odpisu sentencji wyroku zaocznego sprzeciwu wraz z rewizją. W tej sytuacji należałoby przyjąć, że sąd będzie miał obowiązek sporządzić pisemne uzasadnienie wyroku i odpis przesłać oskarżonemu tylko w przypadku odrzucenia sprzeciwu. Wtedy podobnie jak w pkt. 2 oskarżony w terminie 14 dni od otrzymania odpisu uzasadnienia wyroku, będzie mógł złożyć uzupełniający wywód rewizji;

5. Wniesienia w terminie 7 dni od doręczenia sentencji wyroku sprzeciwu wraz z wnioskiem o sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku. W tej sytuacji przyjąć należy, że sąd jest zobowiązany (w przypadku odrzucenia sprzeciwu) sporządzić pisemne uzasadnienie wyroku zaocznego i przesłać je oskarżonemu, który w terminie dni 14 poczynając od dnia otrzymania odpisu uzasadnienia może złożyć uzupełniający wywód rewizji.

Na marginesie zauważyć należy, że inaczej przedstawia się kwestia zaskarżania wyroków zaocznych w procesie cywilnym. W procesie cywilnym zarówno w nauce, jak i praktyce powstał spór co do tego, czy pozwany może wnieść od wyroku zaocznego również rewizję²⁰. Wbrew

¹⁹ M. Tołkan, op. cit., s. 56.

²⁰ E. Wengerek, *Wyrok zaoczny w świetle orzecznictwa i nauki cywilno-procesowej PRL*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1964, z. 3, s. 91 i n. oraz tegoż autora *Postępowanie zaoczne w polskim procesie cywilnym*, PiP 1952, nr 8—9, s. 291; E. Brzeziński, *Wyrokowanie zaoczne w sprawach cywilnych w praktyce sądów powszechnych*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości nr 2, 1960, s. 21; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne — część szczegółowa*, Warszawa

licznym głosom nauki, zarówno Sąd Najwyższy, jak i praktyka zajęła stanowisko, że pozwanemu od wyroku zaocznego przysługuje jedynie sprzeciw. Wydaje się, że spór ten jest nadal aktualny, mimo wejścia w życie z dniem 1 I 1965 r. nowego k.p.c.²¹.

Dość ciekawie unormowany był termin do wniesienia sprzeciwu (*l'opposition*) w napoleońskim *code d'instruction criminelle* (skrót C.I.C.) z 1808 r. Kodeks ten przewidywał różne terminy do wniesienia sprzeciwu, w zależności od tego, czy wyrok zaoczny został wydany przez trybunał poprawczy (*correctionnel*), czy też przez trybunał zwyczajnej policji oraz w zależności od odległości między siedzibą sądu a miejscem zamieszkania oskarżonego. W sprawach należących do kompetencji sądu zwyczajnej policji termin do wniesienia sprzeciwu wynosił w zasadzie 3 dni, poczynając od dnia otrzymania odpisu wyroku, z tym że termin ten ulegał przedłużeniu o 1 dzień na każde trzy miriametry²² odległości między miejscem zamieszkania wnoszącego sprzeciw a siedzibą trybunału (art. 151 C.I.C.)²³.

Natomiast zgodnie z art. 187 C.I.C. termin do wniesienia sprzeciwu w sprawie rozpoznawanej przez trybunał poprawczy wynosił 5 dni, z tym, że termin ten ulegał również przedłużeniu i to o 1 dzień na każde pięć miriametrów. Ustawa z 27 VI 1866 r. wprowadziła do art. 187 C.I.C. nadzwyczajny termin do wniesienia sprzeciwu od wyroku zaocznego²⁴. Mianowicie w przypadkach kiedy zawiadomienie o wyroku nie zostało dokonane osobiście, bądź też z akt sprawy nie wynika, że skazany dowiedział się o wyroku, sprzeciw może być przyjęty aż do wygaśnięcia terminu przedawniania kary, tzn. w ciągu lat 5 (art. 187 ust. 3. C.I.C.). Praktyka sądowa w drodze analogii stosowała ten wyjątkowy termin również w sprawach rozpoznawanych przez sąd zwyczajnej policji²⁵.

Nowy kodeks postępowania karnego we Francji (*code de procedure pénale*) opublikowany ordonansem nr 58-1296 z dnia 23 XII 1958 r., w 150 rocznicę obowiązywania napoleońskiego *code d'instruction criminelle* z 1808 r., a obowiązujący od dnia 2 III 1959 r., ujednolicił termin do wniesienia sprzeciwu od wyroku zaocznego. Zarówno w sprawach rozpoznawanych przez trybunał zwyczajnej policji, jak i w sprawach

1959, s. 180; W. Broniewicz, J. Rajski (dwugłos), *Jeszcze w sprawie odrzucenia sprzeciwu od wyroku zaocznego*, NP 1958, nr 3, s. 84; W. Broniewicz, T. Rowiński, *Zagadnienie dopuszczalności rewizji od wyroku zaocznego w postępowaniu cywilnym*, NP 1958, nr 7—8, s. 87 i 93; K. Lipiński, *Kodeks postępowania cywilnego — komentarz*, Warszawa 1961, s. 238; J. Krajewski, *Problem synchronizacji odpowiadających sobie przepisów k.p.c. i k.p.k.*, NP 1959, nr 12, s. 1419.

²¹ Kodeks postępowania cywilnego z 17 XI 1964 (Dz. Uł Nr 43, poz. 296).

²² Miara drogowa — 10 tys. metrów; skrót mam.

²³ H. Donnedieu de Vabres, *Traité de droit criminel*. . ., op: cit., s. 841; P. Bouzat, *Traité théorique*. . ., op. cit., s. 898.

²⁴ H. Donnedieu de Vabres, op. cit., s. 841; P. Bouzat, op. cit., s. 898.

²⁵ P. Bouzat, op. cit., s. 898.

należących do kompetencji trybunału poprawczego (*correctionnel*), obowiązuje termin 10 dni, jeżeli oskarżony zamieszkuje na terenie Francji metropolitalnej, a miesiąc, jeżeli zamieszkuje poza tym terytorium (art. 491, 492 ust. 2 i 545 C.P.P.)²⁶. Kodeks ten zachował nadzwyczajny termin do wniesienia sprzeciwu wprowadzony ustawą z 1866 r. do *code d'instruction criminelle* (art. 492 ust. 2 C.P.P.) i co więcej rozciągnął go na wyroki sądu zwyczajnej policji (art 545 C.P.P.).

Zgodnie z art. 499 C.P.P. termin do wniesienia apelacji od wyroku zaocznego wynosi 10 dni, poczynając od dnia zawiadomienia o wyroku, natomiast termin do złożenia podania o kasację wynosi 5 dni (art. 568 ust. 1 C.P.P.) i biegnie dla oskarżonego począwszy od dnia w którym upłynął termin do wniesienia sprzeciwu²⁷.

W procesie karnym niemieckim, i to zarówno NRD, jak i NRF, przewidziany jest termin tygodniowy dla żądania przez oskarżonego przeprowadzenia ponownej rozprawy.

Austriacki kodeks postępowania karnego z dnia 23 V 1873 r. przewidywał w § 478 termin 8 dni dla wniesienia sprzeciwu, poczynając od dnia doręczenia oskarżonemu odpisu wyroku zaocznego²⁸. Dopuszczał on również możliwość połączenia sprzeciwu (opozycji) od wyroku zaocznego z apelacją²⁹. Obecnie obowiązujący w Austrii kodeks postępowania karnego przewiduje w § 478 ust. 1 termin 14 dni dla wniesienia sprzeciwu^{29a}.

III

Cechą charakterystyczną sprzeciwu od wyroku zaocznego jako środka zaskarżenia jest to, że przysługuje on tylko jednej ze stron występujących w procesie, a mianowicie oskarżonemu. Zarówno oskarżyciel publiczny, jak i prywatny mogą zaskarżyć wyrok zaoczny jedynie na drodze rewizji. Również w procesie cywilnym przyjmuje się, że powód może zaskarżyć wyrok zaoczny wnosząc rewizję, natomiast nie przysługuje mu uprawnienie wniesienia sprzeciwu.

Zagadnieniem pierwszoplanowym, jakie wyłania się przy omawianiu wymogów formalnych sprzeciwu od wyroku zaocznego, jest: czy musi on być wniesiony w formie pisemnej. K.p.k. w brzmieniu z roku 1928 w art. 230 stanowił wyraźnie, że sprzeciw przeciwko wyrokowi zaocz-

²⁶ G. Stefani, G. Levasseur, op. cit., s. 729.

²⁷ G. Stefani, G. Levasseur, op. cit., s. 736 i 737.

²⁸ E. Krzymuski, *Wykład procesu karnego austriackiego* . . ., op. cit., s. 456 oraz tegoż autora *Wykład procesu karnego*, Kraków 1922, s. 236.

²⁹ J. Rosenblatt, *Ustawa o postępowaniu karnym z dnia 23 maja 1873 r.*, Kraków 1889, s. 376.

^{29a} L. F. Tlapek, E. Serini, *Die österreichische Strafprozessordnung*, Wien 1960.

nemu mógł być zgłoszony ustnie do protokołu. Obecnie art. 218 k.p.k. (odpowiadający dawnemu art. 230 k.p.k.) przewiduje jedynie dwa przypadki, w których strona w sądzie powiatowym może zgłosić ustnie wniosek: 1) o przywrócenie terminu, 2) o przeprowadzenie dowodów. W literaturze procesu karnego na ogół zgodnie przyjmuje się, że sprzeciw od wyroku zaocznego musi przybrać formę pisemną³⁰. Osobiście stanowisko to podzielam z następujących powodów: 1) art. 218 k.p.k. nie przewiduje możliwości ustnego zgłoszenia sprzeciwu do protokołu, 2) art. 349 § 1 k.p.k. mówi wyraźnie o „wniesieniu” sprzeciwu, a nie o „zgłoszeniu”, jak w przypadkach określonych w art. 218 k.p.k. Na marginesie zaznaczyć należy, że dość liberalne co do określenia formy sprzeciwu od wyroku zaocznego są przepisy prawa francuskiego³¹.

Zgodnie z art. 349 § 1 naszego k.p.k. sprzeciw od wyroku zaocznego powinien zawierać: 1) prośbę o zarządzenie nowej rozprawy w sądzie pierwszej instancji, 2) usprawiedliwienie niestawiennictwa oskarżonego, 3) usprawiedliwienie niezawiadomienia sądu o przyczynie niestawiennictwa przed wydaniem wyroku.

Podkreślić należy, że oskarżony w sprzeciwie musi usprawiedliwić nie tylko swe niestawiennictwo na rozprawie, ale również niezawiadomienie sądu o przyczynie niestawiennictwa przed wydaniem wyroku. Jest to pewnego rodzaju konsekwencja tego, że sąd nie przeprowadzi rozprawy pod nieobecność oskarżonego, a jedynie ją odroczy, w tych wszystkich przypadkach, w których stwierdzi, iż niestawiennictwo oskarżonego jest usprawiedliwione. Pamiętać bowiem należy o tym, że przesłanką przeprowadzenia rozprawy pod nieobecność oskarżonego i wydania wyroku zaocznego jest m. in. nie usprawiedliwione niestawiennictwo oskarżonego. Skoro więc niestawiennictwo oskarżonego było usprawiedliwione, a jednocześnie miał on możliwość zawiadomienia o tym sądu przed wydaniem wyroku, jednak tego nie uczynił, przyjąć należy, że sprzeciw w takim przypadku powinien zostać odrzucony.

Sądy powinny dość rygorystycznie przestrzegać dochowania przez oskarżonego obowiązku zawiadomienia sądu o przyczynie uniemożliwiającej mu stawiennictwo na rozprawie przed wydaniem wyroku. Pamiętać przy tym należy, że przecież oskarżonemu przysługują przeciwko wyrokowi zaocznemu dwa środki obrony: sprzeciw i rewizja. W przypadkach więc, kiedy nie ma on podstaw do wnoszenia sprzeciwu, a czuje się pokrzywdzony wyrokiem zaocznym i uważa ten wyrok za niesłuszny, może go zaskarżyć wnosząc rewizję.

³⁰ S. Kalinowski, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego — komentarz*, Warszawa 1960, s. 394; L. Hochberg, A. Murzynowski, L. Schaff, *Komentarz...*, op. cit., s. 388. Inne stanowisko reprezentuje K. Buchała, op. cit., s. 341 (przypis 25 na tejże stronie).

³¹ H. Donnedieu de Vabres, op. cit., s. 840; P. Bouzat, op. cit., s. 898 i 899; G. Stefani, G. Levasseur, op. cit., s. 727 i 728.

Za słuszne uznać należy stanowisko³², że sąd w razie potrzeby ma możliwość sprawdzenia okoliczności faktycznych przytoczonych w sprzeciwie w trybie art. 43 k.p.k. Bardzo często oskarżeni usprawiedliwiają swoje niestawiennictwo chorobą, dokumentując ten fakt zaświadczeniem lekarskim. Słuszne jest stanowisko, że zaświadczenie takie mające usprawiedliwić niestawiennictwo oskarżonego w sądzie powinno stwierdzać nie niezdolność do pracy, ale niemożność uczestniczenia w rozprawie³³. Jak to wykazały kontrole przeprowadzane przez niektóre sądy, bardzo często zaświadczenia lekarskie usprawiedliwiające niestawiennictwo w sądzie stwierdzały schorzenia tego rodzaju, które bynajmniej nie stanowiły przeszkody w przybyciu do sądu i uczestniczeniu w rozprawie, co więcej osoby korzystające z takich zaświadczeń często przebywały poza domem, a nawet normalnie pracowały³⁴. Obecnie zgodnie z § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości i Ministra Zdrowia z dnia 7 IX 1959 r. w sprawie zasad i trybu usprawiedliwiania niestawiennictwa z powodu choroby uczestników procesu w sprawach karnych³⁵, niestawiennictwo m. in. oskarżonego z powodu choroby może być usprawiedliwione wyłącznie zaświadczeniem wydanym przez lekarza sądowego albo ordynatora oddziału szpitala bądź sanatorium, w którym osoba wezwana przebywa na leczeniu. Skoro więc oskarżony w sprzeciwie od wyroku zaocznego będzie podawał jako przyczynę niestawiennictwa swoją chorobę, sprzeciw ten będzie mógł być przyjęty przez sąd tylko wtedy, kiedy choroba oskarżonego i niemożność stawienia się w sądzie stwierdzone będą zaświadczeniem lekarskim określonym w § 1 cytowanego powyżej rozporządzenia.

W literaturze procesu karnego wyłonił się problem, czy oskarżony przebywający w więzieniu w okresie przeprowadzenia rozprawy pod jego nieobecność i wydania wyroku zaocznego, może wnieść sprzeciw od wyroku zaocznego. Nietrafne jest stanowisko K. Buchały, który twierdzi, że „przebywanie oskarżonego w areszcie jest istotną przeszkodą wydania wyroku zaocznego”³⁶. Rozróżnić bowiem tutaj należy dwie sytuacje: 1) kiedy oskarżony przebywa w więzieniu znajdującym się w siedzibie sądu i wtedy zgodnie z § 1 art. 262 k.p.k. sprowadza się go zawsze na rozprawę, a więc nie ma tutaj rzeczywiście możliwości wydania wyroku zaocznego, 2) kiedy oskarżony przebywa w więzieniu poza siedzibą sądu i wtedy zgodnie z § 2 art. 262 k.p.k. sprowadza się go na rozprawę tylko wtedy, kiedy sąd uzna to za niezbędną (oczywiście

³² por. S. Kalinowski, M. Siewierski, *Komentarz...*, op. cit., s. 395.

³³ Z. Adaszewski, W. Celiński, op. cit., s. 289.

³⁴ Z. Kościelniak, *Stosowanie rozporządzenia o lekarzach sądowych w postępowaniu wykonawczym*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości nr 1/1960 r., s. 17.

⁸⁵ Dz. U. Nr 55, poz. 331.

³⁶ K. Buchała, op. cit., s. 334.

pod warunkiem, że sprawa nie wymaga obowiązkowego stawiennictwa oskarżonego).

W tym drugim przypadku należy dopuścić możliwość wydania wyroku zaocznego³⁷. De lege ferenda można by się zastanawiać, czy przepis art. 262 § 2 k.p.k., jako uzależniający sprowadzenie oskarżonego na rozprawę od okoliczności przypadkowej, a mianowicie od tego, czy oskarżony przebywa w więzieniu w siedzibie sądu, czy też poza siedzibą sądu, należy utrzymać w przyszłym k.p.k.³⁸.

Wracając do kwestii, czy oskarżony przebywający w więzieniu poza siedzibą sądu może wnieść sprzeciw od wyroku zaocznego, stwierdzić należy, że nie można udzielić na to pytanie odpowiedzi generalnej. Będą bowiem sytuacje, kiedy oskarżony sprzeciw będzie mógł wnieść, ale będą i sytuacje, kiedy to uprawnienie nie będzie mu przysługiwało. Stanowisko wyrażone przez S. N. w wyroku z dnia 17/26 III 1936 r.³⁹, że prawo wniesienia sprzeciwu ma jedynie oskarżony przebywający na wolności, nie ma natomiast tego prawa oskarżony przebywający w więzieniu w innym okręgu sądowym, uznać należy za nietrafne. Zostało ono zresztą skrytykowane w literaturze⁴⁰. De lege lata oskarżony przebywający w więzieniu w innym okręgu sądowym nie ma prawa do osobistego stawiennictwa. Logiczną konsekwencją tego jest stanowisko, że sprzeciwu od wyroku zaocznego nie można opierać na tym, że oskarżony nie stawiał się na rozprawę z powodu przebywania w więzieniu w innym okręgu sądowym. Nie oznacza to jednak, że oskarżonemu nigdy nie będzie przysługiwał sprzeciw od wyroku zaocznego, w przypadkach kiedy osadzony jest w więzieniu poza siedzibą sądu. Pamiętać przecież należy o tym, że każdy oskarżony ma prawo w procesie karnym korzystać z pomocy obrońcy, a nadto, że stawiennictwo obrońcy na rozprawę wyłącza możliwość wydania wyroku zaocznego (art. 347 § 1 k.p.k.). Słuszne jest więc stanowisko S. Śliwińskiego⁴¹ i R. Elstera⁴², że oskarżony przebywający w więzieniu poza siedzibą sądu, może wnieść sprzeciw od wyroku zaocznego, opierając go na okolicznościach usprawiedliwiających niesta-

³⁷ Por. wyrok SN z dnia 17/26 III 1936 r. (sygn. 3 K 2508/35), zam. OSP z 11/1936 r., poz. 685.; R. Elster, *Czy oskarżony osadzony w areszcie w innym okręgu sądowym, ma prawo wniesienia sprzeciwu przeciwko wyrokowi zaocznemu?* „Głos Sądownictwa” nr 5, 1937; A. Mogilnicki, *Wzory do kodeksu postępowania karnego (Akta wzorowe)*, Kraków 1935, s. 381 i 382; A. Mogilnicki i E. S. Rappaport, op. cit., s. 371 i n.; S. Śliwiński, op. cit., s. 83; L. Hochberg, A. Murzynowski, L. Schaff, op. cit., s. 305; S. Kalinowski, M. Siewierski, op. cit., s. 289.

³⁸ Omówienie tej kwestii wykracza jednak poza ramy niniejszego opracowania.

³⁹ O.S.P. z 11/1936 r., poz. 685.

⁴⁰ por. R. Elster, op. cit., oraz S. Śliwiński, op. cit., s. 83.

⁴¹ S. Śliwiński, op. cit., s. 83.

⁴² R. Elster, op. cit., Identyczne stanowisko reprezentuje również A. Mogilnicki, *Wzory do...*, op. cit., s. 382. (tekst uzasadnienia postanowienia o odrzuceniu sprzeciwu od wyroku zaocznego).

wiennictwo obrońcy oraz niezawiadomienie sądu o tym fakcie przed wydaniem wyroku.

Skoro w świetle art. 262 § 2 k.p.k. oskarżony przebywający w więzieniu w innym okręgu sądowym nie ma prawa do osobistego stawiennictwa na rozprawę, należy umożliwić mu realizowanie jego prawa do obrony poprzez uczestniczenie w rozprawie jego obrońcy. Jeżeli więc zaistnieją jakieś przeszkody natury obiektywnej uniemożliwiające obrońcy stawiennictwo na rozprawie, a nie będzie możliwości zawiadomienia sądu o tych przeszkodach przed wydaniem wyroku i sąd w tej sytuacji wyda wyrok zaoczny, oskarżonemu będzie przysługiwało prawo wniesienia sprzeciwu, który powinien zostać przez sąd uwzględniony. Wyłania się tutaj pewna wątpliwość. Zakładając, że sąd uwzględni sprzeciw i wyznaczycy ponowną rozprawę, a oskarżony będzie nadal przebywał w więzieniu poza siedzibą sądu, powiedzieć można, że i tak oskarżonemu nie będzie przysługiwało prawo do osobistego stawiennictwa (art. 262 § 2 k.p.k.). Twierdzeniu temu nie sposób zaprzeczyć, skoro rzeczywiście w sytuacji określonej w § 2 art. 262 k.p.k., oskarżonego sprowadza się na rozprawę tylko wtedy, gdy „sąd uzna to za niezbędne”. Ale przecież oskarżonemu, który wnosi sprzeciw od wyroku zaocznego, opierając go na okolicznościach uniemożliwiających stawiennictwo jego obrońcy, chodzi o to, ażeby sąd wyznaczył ponowną rozprawę, na której obrońca mógłby wystąpić i bronić interesów oskarżonego. Wydaje mi się, że takie stanowisko zgodne będzie z duchem naszego socjalistycznego procesu karnego, jako zapewniające oskarżonemu możliwość realizowania jego konstytucyjnego prawa do obrony.

W zakończeniu chciałbym zaznaczyć jedynie, że wymogi formalne sprzeciwu od wyroku zaocznego w procesie cywilnym są zupełnie inne. Zgodnie bowiem z art. 344 § 2 k.p.c. pozwany w sprzeciwie musi przytoczyć zarzuty przeciwko żądaniu pozwu, a nadto podać fakty i dowody uzasadniające te zarzuty. Pozwany nie ma natomiast obowiązku usprawiedliwić swego niestawiennictwa na rozprawie sądowej.

LE CARACTÈRE LÉGISLATIF, LE TERME ET LES EXIGENCES FORMELLES DU REFUS D'UNE SENTENCE PAR DÉFAUT DANS LE PROCÈS PÉNAL EN POLOGNE

R é s u m é

L'action des parties (et en certains cas également des tierces participants à la procédure) ayant pour but de changer ou d'abolir le jugement prononcé dans un procès pénal, est définie globalement à l'aide du terme de „mesures d'inculpation”. Les mesures d'appellation forment un groupe séparé parmi ces mesures d'inculpation, et leur trait le plus caractéristique c'est la dévolutivité, possibilité de remettre l'action au jugement d'une instance supérieure. Les mesures d'inculpation qui ne sont pas des mesures d'appellation, comme par exemple le refus d'une sentence par défaut, ne possèdent pas la qualité de dévolutivité. En

plus le refus d'une sentence par défaut se différencie des autres moyens d'appelation par ce qu'il est basé non pas sur des objections contre le bienfondé méritoire du jugement, mais sur des circonstances de fait semblables à celles qui sont incluses dans la demande concernant le rétablissement d'un terme preclusif manqué.

Conformément à l'art. 349 § 2 du Code de Droit Pénal l'accusé a le droit de joindre au refus de la sentence par défaut, si elle a été rejetée, une mesure d'appel sous forme de révision. Il faut admettre, que si le refus est joint à une demande de motivation de la sentence par écrit, les exigences prévues par l'art. 349 §.2 du Code sont satisfaites. En portant plainte contre un jugement par défaut l'accusé a les possibilités suivantes: 1) déposer un refus indépendant, 2) déposer une révision indépendante, 3) déposer une demande concernant la déposition d'une motivation de la sentence par écrit, et ensuite, après en avoir reçu une copie — d'une révision, 4) déposer un refus en même temps qu'une révision, 5) déposer un refus avec demande concernant la déposition d'une motivation de la sentence par écrit.

Le refus d'une sentence par défaut est obligatoirement déposé par écrit et doit contenir: 1) la demande de fixer à neuf un débat à la cour de justice de première instance, 2) une justification de la contumace de l'accusé, 3) une justification de n'avoir pas avisé la cour de justice des causes de la contumace avant que le jugement ne fût prononcé. Au cas où l'accusé justifie sa contumace par une maladie, il a le devoir de prouver ce fait en présentant un certificat médical, satisfaisant les exigences définies dans le décret du Ministère de la Justice et du Ministre de la Santé Publique du 7 IX 1959 (Dz. U. nr 55, pos 331); ce certificat doit constater non l'incapacité de travail, mais l'impossibilité de prendre part au débat.